

PRENSES KADRIYE HÜSEYİN, RESSAM VİTTORİA PİSANİ VE TÜRK MİLLİ MÜCADELESİ*

Nesrin TAĞIZADE-KARACA**

ÖZET

Osmanlı'nın son, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yaşayan, gazeteci ve yazar kimliğinde müstear isimler de kullanan Mısır'da Hidiv soyunun son prenseslerinden olan Kadriye Hüseyin (1888-1955), Kahire'de doğmuş, hayatı Mısır'da geçmekle beraber 1922'den 1930'a kadar İstanbul'da Huber Köşkü'nde yaşamış, kültürel faaliyetlerde bulunmuş, 1930'da Mısır'a dönmüş ve orada ölmüştür.

16 Nisan 1921-24 Mayıs 1921 tarihleri arasında Atatürk'ün konuğu olan Prenses Kadriye Hüseyin; *Lettres D'angora La Sainte* adıyla, Tahkik Komisyonu'nun raporunu Yunan mezalimini ve Türk bağımsızlık mücadelesini Avrupa ülkelerine anlatmak için gözlem ve izlenimlerini Mektuplar-Notlar şeklinde düzenleyerek Fransızca olarak yayınlamıştır (1921). Bu kitap, Atatürk'ün isteğiyle 1922 yılında Cemile Necmeddin Sahir Silan tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir.

Kadriye Hüseyin'in biyografisi, edebi kişiliği ve eserleri üzerinde durulduktan sonra onun Milli Mücadele'nin erken dönemini ve Cumhuriyet öncesi Ankara'sını işlediği İzmirli İtalyan ressam Vittorio Pisani'nin (1899-1974) tablolarıyla eşlik etmiş olduğu anı-mektup türü eseri, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar* çalışmanın konusunu oluşturacaktır.

Anahtar Kelimeler: Prenses Kadriye Hüseyin, Milli Mücadele, Atatürk, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, Vittorio Pisani

PRINCESS KADRIA HUSSEIN, PAINTER VITTORIO PISANI AND TURKISH WAR OF INDEPENDENCE

ABSTRACT

Kadriye Hüseyin (1888-1955) who also used other nicknames as a journalist and writer and who lived in Ottoman's last and Republic's first period, is one of the last princesses of Hidiv descendance in Egypt. She was born in Cairo and stayed in Egypt for her whole life. After spending the years 1922-1930 in the chalet of Huber in İstanbul with certain cultural activities, she returned to Egypt and there, she passed away.

After being the guest of Atatürk between April 16, 1921 and May 24, 1921, she published her observations and impressions about the

* 13-16 Ekim 2009 İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarafından Düzenlenen Uluslararası Multidisipliner Kadın Kongresi/International Multidisciplinary Women's Congress (IMWC-2009) Kadın ve Tarih seksiyonunda "Mukaddes Ankara'dan Mektuplar" ile Prenses Kadriye Hüseyin" başlığı ile sunulan bildirinin genişletilmiş makale biçimidir.

** Doç. Dr., Başkent Ü. Fen-Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Böl. El-mek: nkaraca@baskent.edu.tr

report of the Comission of Research, Greek cruelty and the Turkish National Struggle of Independence by arranging them as notes and letters, with the name "Lettres D'angora La Sainte" and language of French. (1921) This book was translated in Turkish by Cemile Necmeddin Sahir Silan in 1922 with the request of Atatürk.

After mentioning the biography of Kadriye Hüseyin, her identity in literature and her works, this study will basically cover her book "*Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*" that was enriched with the paintings of the Italian artist from İzmir, Vittorio Pisani (1899-1974), in which she talks about the early period of National War and Ankara in Pre-Republican era.

Key Words: Princess Kadria Hussein, Turkish War of Independence, Atatürk, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar* (Sacred Letters from Ankara), Vittorio Pisani

Prenses Kadriye Hüseyin ve Eserleri

Tanzimat dönemindeki kültürel açılımla ortaya çıkan yeni aydın grubunun üyeleri arasında üst sınıftan kadınlara da rastlanmaktadır. Ahmet Cevdet Paşa'nın kızı Fatma Aliye (1862-1936), Emine Semiye (1868-1944), Macar Osman Paşa'nın kızı Şair Nigar Hanım (1862-1918,) bu tip aydınların prototipleri olarak öne çıkarlar. Bunlardan 20 yıl kadar sonra doğmuş olan ve bu isimlerin olgunluk dönemlerine yetişen Kadriye Hüseyin, daha çok Fatma Aliye'yi model almış olmasına rağmen statü, kimlik ve kişilik olarak farklı bir konuma sahiptir. Hidiv Kavalalı Mehmet Ali Paşa soyu-Mısır aristokrasisinden gelen Prenses Kadriye Hüseyin'in (1888-1955) aydın, iyi eğitilmiş, Arapça, Türkçe, Fransızca bilen ve hepsinden önemlisi kendisini bir Osmanlı-Türk ve Doğu'lu hissetmesi vurgulanması gereken bir husustur.

Bilindiği gibi, Osmanlı hinterlandının önemli unsurlarından olan Mısır aristokrasisinin Osmanlı kültürü ve Türk edebiyatı konusundaki yakın ilgisi (İhsanoğlu 2006: 49) büyük önem arz eder. Bu ilgi çerçevesinde de her alandan ve kademedinden bir çok isim arasında kadınlar da vardır. Bunlardan biri de, Sultan Hüseyin Kamil'in (1853-1917)¹ kızı Prenses Kadriye Hüseyin'dir. Mısır hanedanından yetişen kadın yazarlar arasında yeri ve önemi büyük olan Kadriye Hüseyin, Osmanlı kadını konseptini kişiliğinde taşıyan ve tanıtan aydın bir kadın olarak, Hidiv İsmail'in oğlu Hüseyin Kamil Paşa'nın "Sultana Melek" olarak bilinen ikinci eşi Melek Sultan'dan olma üç kızından (Kadriye, Samiye, Bediye) en büyüğüdür. Güçlü bir kişiliğe sahip olan Kadriye Hüseyin'in eğitimi konusunda fazla bilgi olmamakla birlikte özel olarak yetiştiği; Türkçe, Arapça ve Fransızcaya hakim olduğu bilinmektedir. Döneminin entellektüel yazarlarından biri olarak kitap ve makaleleriyle Milli Mücadeleyi şiddetle desteklemiştir.²

1919'da Mehmet Celalettin Sırrı Bey'le kısa bir evlilik yapmış olan Kadriye Hüseyin, daha sonra 1921'de Mahmut Hayri Paşa ile İstanbul'da evlenmiş 1922'den 1930'a kadar 8 yıl, bugün Cumhurbaşkanlığı İstanbul konutu olarak düzenlenen Tarabya'daki tarihi Huber Köşkü³nde

2 Sultan Hüseyin Kamil; Saltanatı (21 Kasım 1853-9 Ekim 1917), Mısır sultanı ve Sudan kralı (1914-1917). Abbas Hilmi Paşadan sonra, amcası ve hidiv İsmail Paşanın oğlu olan Hüseyin Kamil, İngilizler tarafından Mısır'da sultan ilan edilerek hidivlik kaldırıldı. Böylece Mısır'ı Osmanlı idaresinden ayırarak kendi emellerine hizmet ettirdiler. 1923 senesinden sonra hayatını İstanbul ve Viyana'da geçiren Abbas Hilmi Paşa, Mısır'ın bağımsızlığa kavuşmasından ve Hüseyin Kamil'in yerine Fuad'ın kral olarak getirilmesiyle 1922'de hidivlik haklarını tamamen kaybetti ve malları müsadere edildi. Kendisi de, ömrünün son günlerini geçirdiği İsviçre'nin Cenevre şehrinde 1944 senesinde öldü. Yılmaz Öztuna, Devletler ve Hanedanlar - Türkiye (1074-1990), C: II, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, s. 464

³ Huber Köşkü (Cumhurbaşkanlığı Huber Köşkü) : 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında Alman Mauser ve Krupp firmalarının temsilciliğini yapan silâh komisyoncusu Huber Kardeşler tarafından yaptırılan Köşk, bugün de aynı adla anılmaktadır. İkinci Meşrutiyet'ten sonra Huber Kardeşlerin ülkelerine dönmesi üzerine mülkiyeti 1932 yılına kadar

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

yaşamıştır. Mısır Kralı Fuat, hanedan üyelerinin Mısır'da oturmasını isteyince 1930 yılında bu köşkü Notre Dame de Sion Fransız Kız Koleji'ne bağışlayarak Mısır'a dönmüştür. 1952 yılında, Nasır'ın yaptığı devrim sonucunda Cumhuriyet ilanı üzerine, hanedanın diğer üyeleri ile tutuklanan Prenses Kadriye Hüseyin yargılandıktan sonra beraat etmiş ve Mısır dışında yaşamaya başlamıştır. Mahmud Hüseyin Hayri ve Samira adlı iki çocuk sahibi olan Kadriye Hüseyin, 1955 yılında Kahire'de vefat etmiştir

Ağırlıklı olarak İstanbul-Kahire arasında ve Roma'da geçen hayat örgüsünde Kadriye Hüseyin'in gazeteci kimliği ele alındığında, onun 'muhabir' ve 'yazar' sıfatıyla kaleme aldığı İstanbul'da *Mihrab*⁴, *Şehbâl*⁵, *Resimli Kitap*⁶ gibi dergilerde yer alan yazılarının bir çoğu tespit edilmesine rağmen Avrupa'da yaşadığı yıllarda, özellikle Roma'da iken nasıl bir sosyal yapı, yaklaşım içerdiği ve nasıl bir basın ortamında bulunduğu dair net bilgilerimiz henüz yoktur.

Kadriye Hüseyin'in, Meşrutiyet'in ilanından sonraki dönemin önemli mecmualardan Şehbâl'de, dönemin kadın kalemlerinden Nigâr Binti Osman (Nigâr Hanım), Fatma Aliye, Halide Salih (Halide Edip), Selime Servet Seyfi gibi isimlerin yanında çoğunluğu 'Nilüfer' takma adıyla olan pek çok yazısı da mevcuttur. Nitekim; II. Meşrutiyet'le birlikte aydınların değişen Türk kadınına bakış açısının iz düşümlerini erkek yazarların yanında sözü edilen bu kadın yazarlarda da görmekteyiz. Avrupa kadınına duyulan hayranlığın roman ve hikayelere mevzu teşkil etmesinin yanında hayatta da kadınları aydınlatacak, bilgi ve pratiklerini artıracak yazılarla aydın, kültürlü ve zarif kadın imajı yaratılmak istenmiştir. Şehbâl'de bazı müstearlar da kullanarak, kitaplarında da yer alan incelikli yazılarından bir kısmı; "Mehâsin-i Hayat", "Hayattan İstinsâh", "Musâhabe", "Terâcim-i Ahvâl"; K. H. rumuzuyla "Terâcim-i Ahvâl", "Âsar-ı Atika" başlıklı bazıları birkaç sayı süren yazıları kaleme almış; 'Nilüfer' ismiyle de; "Hande Nedir?", "Fazilet Nedir?", "Yarın Nedir?", "Gençlik Nedir?", "Yüz Nedir?", "Musâhabe-i Fenni Saadet", "Yurt Nedir?", "Saadet Nedir?", "Hayat Nedir, Baht Nedir?", "Vakit Nedir?", "Meram Nedir?", "Medeniyet Nedir?", "Sancak Nedir?", "Naz Nedir?", "İnsan Nedir?" gibi başlıklar ile yayınlanmıştır. Bunların dökümü ve içeriği ayrı bir çalışmanın konusunu oluşturacaktır.

1908 II. Meşrutiyet hareketinin yarattığı sosyal etkilenme ve milli uyanışın içinde yer alan Kadriye Hüseyin'in 1909-1915 yılları arasında Kahire'de basılan eserlerinde; kuvvetli ve akıcı bir

Mısırlı Prenses Kadriye ve eşi Mahmut Hayri Paşa'ya geçen Köşk, bu tarihten sonra Notre Dame de Sion Okulu'na bağışlanmış ve tapuya Therese Clement ve Marie Aimee Odent adına kaydedilmiştir. Clement ve Odent'den varislerine intikal eden Köşk ve arazisi 1973 yılında Boğaziçi İnşaat Turizm Anonim Şirketine satılmış, 1985 yılında kamulaştırılarak, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği'ne tahsis edilmiştir. Huber Köşkü, birbirine eklenen iki binadan oluşan konak, konağın kuzeyinde yine büyük bir özenle yapılan ahır ve arabalık bölümlerinden oluşan Faytonhane, Setüstü Köşkü, Av Köşkü, Sera ile değerli ağaçların oluşturduğu bitki örtüsü ve heykel gruplarının bütünüdür. 1997 yılında tarihî heykel grupları ile konağın cephe ve çatı restorasyonu ve çevre düzenlemesi yapılmıştır. Köşk Tarabya ile Yeniköy arasındadır. <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=51502>

⁴ *Mihrab Dergisi*; Künyesinde kendini; Ahlakî, içtimâî, felsefî tarihî, edebî mecmua olarak kendini tanıtan *Mihrab* dergisi ilk safhasında 15 günde bir yayınlanırken daha sonra bazı sayılar (15-22) iki sayı birden, ayda bir yayınlanıyor. 23 sayıdan sonra ise derginin hacmi biraz daha genişletilerek ayda bir, bir sayı olarak çıkartılıyor. Dergi yayın hayatına 15 Teşrinisani 1339 (1923) tarihinde başlıyor, 28 sayı çıktıktan sonra dergi yayın hayatına son veren derginin son sayısı 1 Nisan 1341 (1925) tarihini göstermektedir. Kadriye Hüseyin: Mülki Tayflar Hatason'un Nezdinde Tahayyulât; **9-20 Sayı 11 Eylül 1340**; Mülki Tayflar "Emenorit'is'in Hayali" **21-22 Sayı**; Mülki Tayflar **23. Sayı** <http://kevkebi.wordpress.com/2007/07/06/mihrab-dergisi-ve-dergide-islam-dusuncesi-uzerine/>

⁵ *Şehbâl Mecmuası*: "On beş günde bir neşrolunur ve her şeyden bahseder, risale-i musavvere" başlık altı levhasıyla 1 Mart 1325 (14 Mart 1909) basın hayatına atılmıştır. Bu mecmua için Yılmaz Öztuna: "... Bu dergi, Türkiye'nin bütün basın tarihinde, İmparatorluk ve Cumhuriyet devirlerinde çıkmış en lüks, en muhtevalı kültür dergisidir." demektedir. Kendisini "her şeyden bahseden dergi" olarak tarif eden Şehbâl Dergi'si, 14 Mart 1909-23 Temmuz 1914 tarihleri arasında 15 günde bir yayınlanmış beş yıldan fazla bir süre yayın hayatına devam eden dergi 100 sayıya ulaşarak yayın hayatına veda etmiştir. Şehbâl Dergisi'nin imtiyaz sahibi Büyük müzikolog, gazeteci, devlet adamı Hüseyin Sadeddin Arel'dir. Dergi, bu dönem içerisinde birçok konuya değinmiş ve bu konuları resimlerle de renklendirmiştir. (Öztuna 1996, s. 69)

⁶ *Resimli Kitap* (1908-1914); Meşrutiyet döneminin önemli dergilerinden olup, Prenses Kadriye Hüseyin'in "Sûr-i Mûteharrike (Trablusgar Savaşı)", başlıklı yazısı burada yayınlanmıştır: C: 7, S: 39,168-184

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Türkçe ile edebî nesir dilinin varlığı ilgi çekici bir durum sergiler. *Mehâsin-i Hayat, Temevvücât-ı Efkâr, Nelerim, Mühim bir Gece* ve *Muhadderât-ı İslâm*⁷ adını taşıyan bu eserlerde Prens Kadriye'nin düşünce ve duygu dünyasının incelikleri, millî, dinî ve kültürel konulardaki, 'iyi insan' olma yolundaki hassasiyetleri (İhsanoğlu 2006, 59) dikkat çekici boyuttadır. O'na göre, İslam toplumlarında kadın, kendisine bahşedilen dinî ve hukuki haklara rağmen terbiye ve tahsili en çok ihmal edilen kesimdir. Düşünen ve araştıran, merak ve ilgi sahibi olan Prens Kadriye Hüseyin, İslam dünyasının o günkü yapısında özellikle kadınların durumunu irdelemiş, incelikli, duyarlı üslubu ve mizacıyla düşüncesini ortaya koymuştur. 1913 tarihinde basılmış olan *Muhadderât-ı İslâm* adlı eserinin giriş kısmı niteliğindeki "Hasbihâl" başlıklı bölümde: "*İslam sakin olan yerler dini vatanımızdır. Al yıldızlı-al bayrak millî sancağımızdır. On dört asırlık bir mazi sahibiyiz. Mühim vakalar ile dolu bir tarihimiz var. Roma medeniyeti derecesinde medeniyet gördük. Zaman zaman servet ve rahat bulduk. Maârif güneşi şarkımızdan doğuyordu.. Nur-ı ilimle münevver bulunarak etrafımızı görüyorduk. Her hâl ve şanımızı biliyorduk. Giptalar!.. Zaman fırsatını ganimet bilmedik. Ne atf-ı nazarda sebat ettik, ne ihâta-i ilimde dâim olduk. Hayıflar!.. Maârif güneşinin garpdan doğması başımıza kıyameti kopardı. Karanlıkta kaldık. Mazimizi göremez olduk. Ahvâl-i tarihiyyemizi unutacak hale geldik. Teessüfler!..*"⁸ sözleriyle öze yabancılaşmanın ve asıldan uzaklaşmanın sonuçlarına işaret ederek doğu-batı karşılaştırmasıyla yaşanan durumu değerlendirmiştir.

"Takdim, Hasbihâl, Tehzib-i Ahlâktan Maksat, Ben Neyim? Menzil, Aile, Vicdan, İştigâl, Sabır, Vatan, Terâkki, Neşât, Adalet, Hüsn-i Tertib, Merhamet, Mihnet, Mübâreze-i Hayat, Hürmet, İttihâd, Mevedded, Mektebi İkmalden Sonra, Hayat ve İnsanlar, Hayata Hürmet, Nizam Tertipsizlik, İktisad ve İsrâf, Borç, Gaye-i Emel" ara başlıkları şeklinde düzenlenen *Mehâsin-i Hayat*'ın Ön Söz'ünde ise; "...insan hüsn-ü haikiyle, hüsn-i terbiyesiyle insandır. Adam, talim ve tehzib ruhu sayesinde adamdır. Mensubiyetiyle müftehir bulunduğum kavm-i necîbimin dereci-i âliyede nail-i refâh ve saadet olması ahz-ı emelimdir. Hâsılı amal sa'y ve gayret ise nüfuzda bir tabiattır. Gönlüm; kavmimin saadeti yolunda hizmet etmek, ruhum milletimin aks-i ulviyete vüsûlünü görmek istiyor..." diyerek kaygılarını dile getirir.⁹

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti bünyesinde ihdas edilen Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin kuruluş ve işleyiş faaliyetlerinde görev almış, maddî ve manevî katkılarda da bulunmuş olan¹⁰ Kadriye Hüseyin; yerli, millî ve iyi olma şuuru ile hayata, insana, kültürel dinî ve millî değerlere, maneviyata, görgü ve adaba dair yazılarının dışında bu dönemde (1909-1912) Batı edebiyatına da yakınlığını ortaya koyarak bazı tercüme yapımıştır. Bunlardan Rus yazar Leopold Kampof'un Fransızca tercümesinden çevirdiği *Mühim Bir Gece* adlı oyun, Meşrutiyet'in ilanı ve millî uyanış hareketinin izlerini taşır. Bu etki ve heyecanı ruhen paylaşan Kadriye Hüseyin bu piyesi Türkçe'ye çevirmedeki amacını kitabın giriş kısmında; "...mütalâasıyla imrar-ı evkat eylediğim âsar-ı edebiyat-ı garbiye arasında Rus erbâb-ı kaleminden Leopold Kampof'un *Mühim Bir Gece* adlı üç perdelik tiyatrosunda vatanperverlik, hürriyet ve saadet-i milliyeyi gayet hassasâne tasvir etmiş olduğunu gördüm. Şu sırada uyanmış olan millî hislerimizi daha ziyâde uyarmaya yardımcı olur fikriyle bunu Fransızcadan lisânımıza nakleyleyim. Emelim kavmime

⁷ Mehâsin-i Hayat, Temevvücât-ı Efkâr, Nelerim, Mühim bir Gece ve Muhadderât-ı İslâm için "Nîmet-i İslâm" müellifi Hacı Zihni Efendi'nin "Meşâhiru'n-Nisa"sını Prens Kadriye Hüseyin Hanım'ın ve Fatma Âliye Hanım'ın aynı isimli "Muhadderât-ı İslâm"/İslam Kadınları eserini okumak gerekiyor.

⁸ Muhadderât-ı İslâm, s.6-7

⁹ Mehâsin-i Hayat, s. 3,4

¹⁰ Muzaffer Tepekaya-Leyla Kaplan, "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2003, S: 10, s. 147-202

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

kalemimle bir hizmettir. Hizmet ne kadar nâçiz olursa olsun yine hizmettir, değil mi?”¹¹ ifadeleriyle dile getirmiştir.

“El Mü’minin Hz.Hatice (r.a.), Aîşe-i Sıddıka (r.a.), El-Miret’ül Seyyide-i Abbase, Şeceret’ül Elder Meliket’ül Azimüddin.” ana başlıklarını içeren dört bölümlük *Muhaddarat-ı İslam*’da Peygamber Efendimizi eşleri Hz. Hatice ile Hz. Ayşe, Harun Reşid’in kız kardeşi Abbase Sultan ve devlet yönetmiş diğer bir İslam prensesi Şeceret’ül Elder konu edilmiştir. Prenses Kadriye bu eserinde, İslam tarihinde temsil değeri taşıyan kadınları irdelerken değerlendirmelerde bulunmuş, Doğu-Batı ile eski-yeni anlayışların karşılaştırmasını yapmıştır: “..Şark, gayet muhafazakârdır. Pek sevimli âdat ve anânâtı vardır. Fakat müferrittir. (kısaltan) Zamanla itiyâdları itikâd sırasına geçer. Şark’ta kadınlar hüküm sürmezler. İcrâ-ı hüküm etmek kabiliyeti iktidarları hâricinde sayılır. Şark kadınlarına hiç ehemmiyet verilmemiştir. Hatta nasıl bir hâlet-i ruhiyeye malik olduklarını bilenler bile pek azdır. Şimdiki halde mevki-i ictimâiyeleri mevcûd olmadığından ezmine-i kadîmede (eski çağlarda).bir mevki-i husûsileri olup olmadığını soran da yok. Biz şark kadınları yalnız Avrupa medeniyeti ile cüz’ice bir temasta bulduk. Hemen gördüklerimize kapılarak, şahsiyetlerimizi unuttuk. İki camii arasında kalan bî-namaza döndük. Garbın medeniyetini takip etmek cümlemiz için bir lâzımedir. Fakat Garb uğruna Şark’i büsbütün ihmal etmek, inceliklerini, güzelliklerini ve ali-cenâbını terk ederek, kamilen garp ile şark biz ehl-i İslam kadınlarına revâ değildir. Şimdiki biz, Şark kadınları artık cay cay-ı bîn olmadan feragât edelim. Yalnız süs ve ziynetle uğraşılacak bir zamanda yaşamıyoruz. Eslâfımızdan (selefler, geçmişler) biraz daha iyi öğrenelim. Kendi hayatımızı, biraz müebbed olmak üzere haleflerimize hazırlayalım. Hepimize terettüb (sıralanma, düşme) eden mesûliyetin hâiz olduğu manâ-yı mühimi anlamağa çalışalım...”¹²

Tanitmaya çalıştığımız Kahire’de basılan bu eserlerinin dışında, Kadriye Hüseyin’in konu edineceğimiz eseri, Mustafa Kemal Atatürk’e takdim edilmek üzere Fransızca yazıp Roma’da bastırıldığı ve daha sonra Türkçeye aktarılan *Mukaddes Ankara’dan Mektuplar* adını taşır.

Mukaddes Ankara’dan Mektuplar

“Cenâb-ı hak, seni halâs buyursun, Mukaddes Ankara.”

Eserin yazılış hikâyesi ve içeriği yakın tarihimizin ışıltılı başlangıcına yönelik belge niteliğinde olup, akışındaki mektup ve notlardan alıntıladığımız bazı pasajlar son derece özgün bilgi ve ayrıntılara sahiptir. Bunları olduğu gibi (*daha iyi anlaşılması için bazı kelimelerin karşılığı gösterilmiştir*) vermek eserin anlam bütünlüğü için önemli görülmüştür. Bazı bölümleri verilen ‘Dördüncü Mektup’, 1921’lerde henüz dünyanın pek tanımadığı Mustafa Kemal portresinin bir karakter abidesi olarak tasvirini, yazarın ‘Büyük Devlet Reisi’ olarak nitelediği konumunu canlı ifadelerle dile getirmektedir. ‘Beşinci Mektup’ta yeni devletin merkezi olarak belirlenen Ankara’nın coğrafi ve sosyo-kültürel yapısı, diğer notlardan ise Garp Cephesi kumandanı ‘İsmet Paşa’nın profili ile Türk insanının halk ve asker olarak mücadele gücü, azmi ve kararlığı çarpıcı ifadelerle değerlendirilmiştir.

Kadriye Hüseyin, Londra Konferansı’ndan¹³ dönmekte olan TBMM’nin Dış İşleri Bakanı ve Amasya milletvekili Bekir Sami Bey Başkanlığındaki Heyet’i Murahhasa’ya, eşi Mahmut Hayri

¹¹Kampf, Léopold (1881-?): La grand soir; pièce en trois actes by Leopold Kampf 4 editions 1908 / *Mühim Bir Gece*, Tiyatro, 3 perde. Fransızcadan tercüme eden: Kadriye Hüseyin. Mısır 1909 Osmanlı Matbaası. 142 s.

¹² Muhaddarât-ı İslam, s. 18-19

¹³ Londra Konferansı: T.B.M.M, Sevr Antlaşması’nı kabul etmemiş, İtilaf Devletleri’ni yurttan çıkarmak için harekete geçmişti. TBMM, Milli Mücadele sırasında Güneyde Fransızlara karşı başarılı olmuş, Türk Sovyet görüşmelerini başlatmış, Yunan ilerleyişini durdurmuştu. I. İnönü Zaferi de kazanılınca İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşmasında bazı değişiklikler yapmak üzere Yunanistan ve Türkiye’nin de katıldığı bir konferansın 23 Şubat 1921’de Londra’da yapılmasına karar verdiler. Fakat TBMM’ni tanımadıkları için, konferansa yalnızca Osmanlı Hükümetini davet ettiler. Mustafa Kemal’in de konferansa delege olarak katılabileceğini ya da bir temsilci yollayabileceğini Osmanlı Hükümeti’ne

Paşa ile birlikte 10 Nisan 1921 tarihinde İtalya'dan (Brindisi Limanı) katılarak, gemi ile Çanakkale-İstanbul-Samsun (14 Nisan 1921) üzerinden (16 Nisan 1921) heyetle birlikte Ankara'ya gelirler ve 16 Nisan-14 Mayıs 1921 tarihleri arasında 'Büyük Devlet Reisi'-Mustafa Kemal Paşa'nın konuğu olurlar. Londra Konferansı'ndan dönen Heyetin Samsun'dan başlayarak Ankara'ya uzanan güzergâhtaki Anadolu coğrafyası ve bu coğrafya insanının verdiği maddi manevi mücadele manzaraları Kadriye Hüseyin'i çok etkiler. Yazarın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile görüşmesinin ayrıntıları, Mustafa Kemal'in etkileyici profili, Ankara'nın ve milli meclisin konumu, yapısı ve yaptığı çalışmalar derin gözlemler ve izlenimler eşliğinde anlatılır. Kadriye Hüseyin'in, Türk milletinin kutsal mücadelesini, Batının ittifakına karşı yılmaz direnişini Fransızca olarak kaleme alıp, aynı yıl Roma'da kitap halinde yayınladığı LETTRES D'ANGORA LA SAINTE, '1921 yılında derin saygılarıyla Ebedî Başkanımıza takdim edildi.' ibaresinde de teyit edildiği gibi Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmuştur. 12 Mayıs 1921 günü Mustafa Kemal Paşa, Çankaya'da Mısırlı Prenses Kadriye ve eşini kabulde, "...Biz tahrikçi değiliz. Kimseyi nüfuzumuz altına almak istemiyoruz. Fütûhat peşinde de koşmuyoruz. Avrupa'dan bize davet gelir gelmez murahasalarımızı yola çıkardık. Fakat onlar henüz buraya dönmeden neler olduğunu gördünüz. Biz şüphesiz sulh istiyoruz, şerefli bir sulh. Fakat onlar bizi mahvetmek istiyorlar. Ben bunun sebebini biliyorum." (s.76-77)" diyerek Batı'nın ikiyüzlülüğüne vurgu yaparken, Türk milletinin onurlu kararlılığını ortaya koymuştur.

Daha sonra eser, Mustafa Kemal'in 'iltifât ve itimâtları, teveccüh ve emirleri' ile Fransızca aslından Türkçe'ye çevrilip yayınlanıp dağıtılması istenmiş olmasına rağmen yayınlanması oldukça geç bir tarihte gerçekleşmiştir. Dönemin milletvekillerinden Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959) çok iyi Fransızca bilen Necmeddin Sahir Silan'ın (1891-1992) eşi Cemile Sahir Silan'ı (1896-1963) referans vererek Mustafa Kemal'e tavsiye etmiş, böylece bir hanım tarafından Fransızca yazılan bu eserin Türkçeye kazandırılması yine bir hanım eli ile gerçekleşmiştir. Ancak eserin yayınlanması mücadele yıllarının yoğunluğu, daha sonra da TBMM arşivinde saklı kalması sebebiyle 1987 yılına kadar mümkün olamamıştır. (s. V,VI)

*Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*¹⁴ ismiyle Türkçeye çevrilen, yazarının Fransızca kaleme aldığı bu esere, İzmir'in yakılıp yağmalandığı konulu tablolar eşlik etmektedir. Kadriye Hüseyin'in telkin ve ricalarıyla, İzmir'de yaşayan ve bir bakıma İzmirli olan İtalyan ressam Vittoria Pissani'nin tanık olduğu ve tualinde canlandığı İzmir katliamını yansıtan bu tablolar son derece etkilidir. Yazarın; 'Vittorio Pisani'nin resimleri, haklılığımızın kanıtı olarak yer almıştır' düşüncesi, hem onun hem de İtalyan ressam Pissani'nin, yeni devlet ve yeni Meclis'in merkezi olan Ankara'nın duygu ve düşünce olarak da onaylanmasını kuvvetlendirmiştir, denilebilir.

bildirdiler. Osmanlı Hükümeti de İtilaf devletlerinin bu önerisini TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya ilettiler. Ancak TBMM bu teklifi kabul etmedi ve çağırılmadığı bir konferansa, katılamayacağını bildirdi. Bunun üzerine İtilaf Devletleri, İtalya'nın aracılığı ile TBMM'ni resmen Londra Konferansı'na çağırdı. Konferans 23 Şubat'ta Londra'da açıldı. İtilaf Devletleri, Sevr Antlaşması'nda küçük değişiklikler yapmak istediler. Türk delegeler buna şiddetle karşı çıktılar. Sadrazam Tevfik Paşa, söz sırası kendisine gelince, "Ben sözü Türk Milletinin gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi Baş delegesine bırakıyorum" diyerek konuşma yetkisini Bekir Sami Bey (Kunduh)'e bıraktı. Bunun üzerine, İtilaf devletleri her türlü görüşmeyi TBMM heyetiyle yaptı. TBMM delegeleri, Misak-ı Milli'ye dayanarak Sevr Antlaşması'nı hiçbir şekilde kabul etmediklerini dile getirdiler. Şiddetli tartışmalardan sonra konferans sonuç alınmadan dağıldı. Bekir Sami Bey konferansın dağılmasından sonra savaş esirlerinin karşılıklı geri verilmesi ile ilgili olarak, 11 Martta Fransızlarla, 12 Martta İtalyanlarla ve 16 Martta İngilizlerle, ayrı ayrı antlaşmalar imzaladı. TBMM tarafından onaylanmayan bu antlaşmalar hiçbir zaman yürürlüğe girmedi. Konferans, sonuç alınamamasına rağmen, İtilaf Devletleri'nin TBMM'ni tanımasını açısından diplomatik bir başarıydı.

<http://www.ataturk.net/mmuc/londra.html>

¹⁴ Kadria Hussein, Lettres D'Angora La Sainte. Avril-Juin 1921, Roma Lettres d'Angora la Sainte(ablir-juin 1921) : note et impressions, album de guerre / Kadria Hussein. - Imp.sItaliat, 1921

Necmeddin Sahir Silan, Önsöz: Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan*

Mektuplar, Cumhuriyet Yayınları, 1999, İstanbul S VII, VI

Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, Cumhuriyet Yayınları, 1999, İstanbul, S 1,3,25,87,93,

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

Mukaddes Ankara'dan Mektuplar, on bir (11) mektup ve Kadriye Hüseyin'in yol defterinden alınmış anılar, 'Notlar ve İntibalar' bölümleri çerçevesinde düzenlenmiştir. Eserde önce deniz sonra kara (araba-tren) ve tekrar deniz yolculuğu ile çıkış Brindisi-varış Otranto arası yoğun bir yol haritası belirlenmiştir. Kadriye Hüseyin ve eşinin de içinde bulunduğu Heyet-i Murahhasa'nın, İtalya Brindisi'den yola çıkan gemisi Çanakkale'den geçerek İstanbul'a gelir. Oradan İnebolu Samsun üzerinden otuz iki arabalık konvoy halinde ilerleyen heyetin, güzergâh noktaları; Çakallı Köyü-Kavak-Havza Merzifon-Çorum-Sungurlu-Karabekir Köyü Yağlıköy, Yahşihan'dır. Buralarda her beldenin idari görevlilerinin karşıladığı, konuk edildiği, canlı diyaloglar ve tesbitler etkileyici bir dille aktarılır. Anlatımlarda; Anadolu içlerine açılan tabiat ve insan manzaraları ince ayrıntılarla tasvir edilmiş, Anadolu'nun uyanan ruhu ve sonsuz gayreti etkileyici anlatımlarla dile getirilmiştir. Yolculuğun, Ankara'ya uzanan güzergâhı ilk üç mektubun konusunu oluşturur. Devam eden dört mektupta Ankara ağırlıklı olarak yer almakta; tasvirler, dönem Ankara'sının detayları, Çankaya, Mustafa Kemal Paşa'nın mekânları, TBMM binası ve Çankaya-Ulus arası yol üzerinden gözlem ve izlenimler uzun uzun anlatılmaktadır. Kadriye Hüseyin'e göre 'mübarek' İstanbul, her zaman bâki ve bütün İslam âlemine aittir; bununla birlikte 'Mukaddes' Ankara, yeni oluşumun, yeniden var olmanın ve dik duruşun sembolüdür. Ankara'da bir ay kadar kaldıktan sonra 14 Mayıs 1921 günü trenle ayrılan Kadriye Hüseyin'in, Eskişehir, Alayund-burada İsmet Paşa ile görüşme yapar ve Batı cephesiyle ilgili bilgiler alır. Devamında Afyon'a geçer; burada Miralay Halit'le görüşür. Antalya'ya doğru geçerken Burdur ve Isparta'ya da uğrayıp gözlem ve incelemelerde bulunan Kadriye Hüseyin 19 Mayıs 1921 günü Antalya'ya gelir. İki yük arabası eşyası ile 23 Mayıs'ta vapur ile Rodos'a ve oradan Avrupa'ya gitmek üzere ülkemizden ayrılır. Kuşadası-Rodos yoluyla son durak Otranto'ya, oradan o yıllarda yaşadığı Roma'ya vâsil olur... Sıcağı sıcağına yazdığı metinleri mektup formatında düzenleyerek, yerinde notlar, gözlem, inceleme ve izlenimlerle zenginleştirip Fransızca yazdığı *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*'ı ertesi yıl, büyük bir konukseverlik gördüğü Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmak üzere tamamlar ve gönderir. Prenses Kadriye Hüseyin'e Antalya'dan itibaren eşlik eden Celalettin Arif Bey daha sonra Roma'daki T.B.M.M. temsilciliğine Cami Bey'in yerine atanmış ve İtalyanlardan silah ve cephane alınması işlerini organize etmiştir. Bu gayretlerin içinde ve tanıdığı olan Kadriye Hüseyin Hanım, Türkiye'nin İtalya'dan alacağı savaş uçaklarından birinin bedeli olan 15 bin Frank vermiş ve uçağa kendi isminin verilmesini istemiştir¹⁵.

1921 Ufukları, Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa ve Ankara

Milli Mücadelenin ilk yılları, TBMM yeni kurulduğu dönemde (12 Mayıs 1921) Ankara merkezli Anadolu'ya gelip, 'Büyük Devlet Reisi' dediği Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Kadriye Hüseyin'in, Nisan-Haziran 1921 aralığında üç aya yakın bir süreyi içine alan bu seyahat ve ziyarete ilişkin hatıraları, gözlem ve izlenimleri dile getiren söz konusu eseri *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*¹⁶, Cumhuriyet'in ilanından iki yıl önce yazılmıştır. Milli Mücadele süreci ve Mustafa Kemal Paşa ile ilgili belgesel nitelikli mektup-anı-günlük mahiyetindeki yazıları içeren bu eserin yazılış hikâyesi de son derece ilgi çekicidir.

Osmanlı devletinin İngiltere, Fransa ve İtalya Hükümetleri ile Mondros'ta imzalamak zorunda kaldığı Mütârekenâme'nin ağır olan hükümlerini ihlâl ve Türk topraklarını her yönden işgal etmeleri üzerine direnişe geçen Türk ulusunun var oluşunda, Mustafa Kemal Paşa'nın silahlı

¹⁵ Cemil Şenalp, Ulusal Kurtuluş Savaşında İtalyan İşgal Bölgelerinde Sivil İşler/ Askeri Hükümet Faaliyetleri, Harp Akademisi Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 2003, S 235

¹⁶ Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar*, (Fransızcadan Çeviren: Cemile Sahir Sılan); Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara-1987; Cumhuriyet Gazetesi Yayını: Haz. Nurer Uğurlu, İstanbul-1999)

mücadele yanında barışsever girişimleri de son derece önem taşır. T.B.M.M. Reisi sıfatıyla 'hariciye vekili' başkanlığında "Heyet-i Murahhasa Roma, Paris ve Londra'da adı geçen devletlerle barış sağlayıcı görüşmeler yapmak üzere Avrupa'ya gönderilmiş, ancak Heyet-i Murahhasa, girişimlerinin söz konusu devletler tarafından olgun karşılanmaması üzerine Mustafa Kemal Paşa ile haberleşme sonucunda, onun talimatlarıyla Türkiye'ye dönmüştür.

132 sayfalık eserde dördüncü, beşinci ve altıncı mektup ile bazı notların öne çıkarıldığı aşağıdaki pasajlarda; Milli Mücadele döneminin Ankara'sı, Devlet Reis'i ve Paşa olarak tanımlanan Mustafa Kemal portresi, ilk T.B.M.M'nin maddi-manevi yapısı ve işleyişi, Çankaya'nın o yıllardaki konumu, Milli Mücadele'ye kucak açmış Anadolu halkı ve diğer komutanlardan kesitler canlı tablolar halinde çizilmiştir. Üslup ve içeriğin harmanlanarak verildiği aktarımlarda da gözleneceği üzere, genel olarak Milli Mücadele'nin ilk yılları sürecindeki psikoloji ve eylem atmosferinin son derece sinematografik zenginlikler eşliğinde tasvir edilmektedir. Bu anlatımlarda, Prenses Kadriye Hüseyin'in milli direnişi destekleyen temenni ve iyi niyet dolu yaklaşımı açık olarak sezilmekte, üslubuna yansıyan duygusal katılımı ve içtenliği hayranlık uyandırmaktadır. Kadriye Hüseyin'in yazarlık yeteneği kadar, duygudaşlığının da bir yansıması olan bu ifadeler Milli Mücadele ruhuna, dışarıdan bakışın değerli izdüşümleri niteliğindedir.

Mukaddes Ankara'dan Mektuplar'dan Pasajlar

"Dördüncü Mektup

Mukaddes Ankara, 26 Nisan

Nihayet **Ankara**, şâyân-ı ihtirâm (saygı değer) şehir. Orta boylu, ince yapılı sarışın bir zât olan **Mustafa Kemal Paşa**'nın bakışları, her şeyi arayan nâfiz nazarlı (etkili bakışlı) bir çift keskin mavi gözü, fârik vasfı (özel niteliği) olarak enlemesine yarılmış siyah kalpağını taşıyan zekâ dolu bir almı vardı. Son derecede sade ve zarif, avcı biçimi koyu kurşunî bir kostüm giymişti, elinde de aynı renkte eldiven ve bir kamış baston vardı. Metin adımlarla yürüyerek Heyet-i Murahhasa Reisini dostça kucakladı. Şu **Ankara** halkının, hüsn-ükabul ifade eden hareketlerine, pek nazik hoşâmedi (hoş geldin) sözlerine rağmen bakışları sertti. Geceleri sürdürdükleri çalışmaların izleri, geçmiş bütün mücadelelerden yorgun düşen yüzlerinde yer etmişti. Bunlar, ne kadar çetin, ne kadar korkunç olursa olsun, vazifelerini ifaya kararlı alâka çekici bir insan topluluğu teşkil ediyorlardı. **Mustafa Kemal Paşa** şimdi, milletin, en güzide evlatları arasından seçilmiş olan murahhaslar ile musâfaha ediyordu (el sıkışıyordu). Birkaç ev ile tamamen asrî bir manzara arz eden bir otel geçildikten sonra bakımlı bir avlu ile çevrili olup girişinde Karadenizli askerlerin harikulâde bir şekilde nöbet bekledikleri şirin köşke gelindi. **Mustafa Kemal Paşa**, cümle kapısından girmeden önce, avludan geçerek Devlet Reisinin **köşküne** (Çankaya) giren vekiller, Heyet-i Murahhasa Reisi ve Hüseyin Zade hariç, kendisini takip edenlerle vedalaştı. Paşa, geçerken Karadenizli askerler selâm durdular. Bu, yüzleri yanık, pazuları kuvvetli şahane delikanlıların mükemmel bir talim ve terbiye gördükleri belli idi. Uzun boylu idiler. Siyah yünlü kumaştan yapılmış işlemeli elbiseleri vücutlarını iyice sarıyor, bellerinde mat gümüşten yapılmış saçaklı birer kemer bulunuyordu. Hususî işlemlerle dolu bir ucu arkalarına sarkan siyah başlıklarının gölgesi altında tavırları mağrur ve sert görünüyordu.

Devlet Reisi, doğruca, sol tarafında kabul salonunun bulunduğu birinci kata çıktı. Burada her şey millî ruhu tecessüm ettiriyordu. Eşyalar, halılar, perdeler, en küçük teferruât, küçük eşya hattâ küçücük biblolar bile yerli havayı aksettiriyordu. Bunlar, tehlikeli yıllarda yapılarak takdim edilen yurt işi yadigârlardı. Bakışlar, bir lâhzada orta masasının örtüsüne takılır. Çünkü bu örtüye, bu merhametsiz harbin iptidâsından (başlangıcından) beri mukaddes bir remiz olarak şu meşhur âyet işlenmiştir: "Zafer Allah'tandır ve gelmesi yakındır." Koyu sarı kumaş kaplı mobilyanın yakınına yerleştirilmiş olan oymalı tahta veya Bektaşilerin remzî taşı olan yeşil mermerden yapılmış ufak masaların üstündeki kül tabloları, sigara kutuları ile kibritliklerin hepsi Anadolu

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

mâmulü birer sanat eseridir. Bekir Sami Bey'le bir vekilin oturdukları sağdaki kanapenin üstünde mecâzi bir tablo bulunuyor: Biri kırılmış iki kılıcı, beyaz satenden bir zemin çerçevelemekte... Bu iki silâhın tebârüz ettirdiği siyah işlemede şu mısra okunmakta: "Adâletin kılıcı zulmün kılıcını daima parçalar." Kılıç ve ateşle mahvedilmeye mahkûm bir milletin hakk-ı hayatını hayalî fethi...

Ve iki mânâyı âhenkâr bir surette birleştiren istiklâl fikrini tecessüm ettiren bu tablo karşısında, birkaç hafta evvel Avrupaca verilen gayr-ı kâbil-i rücu (geri dönülmez) ölüm kararı insanın hâtırına tevarüt ediveriyor; Çünkü onlarca, İslâmiyet ile Yunanistan arasında bir intihâb (seçim) yapmak için tereddüde mahâl ve imkân yoktu!.. Şimdi, **Mustafa Kemal Paşa** konuşuyor ve ne kadar şâyân-ı hayrettir ki- herkese en âlâ nevinden Mısır sigaraları ikram ediyordu. Kahveler içildikten sonra mükâleme (konuşma) umumîleşti: Sonuçlanan uzun seyahatten, Avrupa'ca gösterilen kabul şekliinden, mukaddes vatan topraklarına dönüşten, asır-dîde (yüzyıllık) haklarını talep eden halkın heyecanından bahsedildi. Devlet Reisi kâh dinliyor, kâh "Evet, bunca zahmet çekildikten, mücadele edildikten, hakikat anlatıldıktan sonra, bütün millet, kendisinin boğulmak istendiğini nihayet anladı ve Yunanlılar taarrûza geçince, tek bir vücut gibi mücadeleye atıldı" diyordu. Mûtat nezaket sözlerinden sonra, vekiller çekildiler. Salonda yalnız Bekir Sami Bey ile Mustafa Kemal Paşa ve Paşa'nın misafiri olan H. Zade (Kadriye Hüseyin) kalmıştı. **Devlet Reisi**, "Yorgunluğunuza rağmen sizi yemeğe alıyoyuyorum" dedi. "Merak etmeyiniz, bugün yalnız ben konuşacağım. Ben sizi düşündüm ve İnönü Muhârebesi'nden evvel ordunun sevkü'lceşî (stratejik) çekilişi karşısındaki hayretinizi tahmin ettim" dedi ve sonra gülererek ilâve etti: "Bunun için de müsterih olmanızı teminen size bir telgraf gönderdim." Bekir Sami Bey, "Biz, Eskişehir zaferini bildiren telgraftan başka bir şey almadık. Fakat, heyecanımız cidden büyüktü, çünkü, bu esrarengiz harekâtta bir şey anlamıyorduk. Ordumuza karşı olan itimâdımız asla eksilmedi. Fakat, kahraman askerlerimizin kıymetini düşmanlarımızın bile açıkça takdir ettiği Londra Konferansı müzakerelerinden sonra gelen ilk çekilme haberleri bizleri endişeye sevk etmişti" dedi. Devlet Reisi acı acı gülererek, "Avrupa, bize sulh teklifinde bulunduğu bir sırada, Yunanlıların taarruza geçmesine müsaade etti. Bu aldatıcı vaatlere kanmış olsaydık halimiz ne olurdu? Bizim için unutulmaz bir tarih dersi olan şu mahut (bilinen) Londra Konferansı'ndaki bazı figüranların ihanetinden ne gibi neticeler çıkarmalı?" dedi. Devlet Reisi, bundan sonra, harekât ile ilgili teferruâtı en ince noktalarına kadar izaha ve muhârebenin safahâtini şâyân-ı hayret bir vuzuh ile anlatmaya başladı.

Paşa'nın durumu, görünüşü birden değişmişti: O artık misafirperver ve neşeli bir ev sahibi değil, askerlerinin savaşlarını; düşmanın kendisince hazırlanmış plânda derpîş olunan aynı noktadan taarruza nasıl mecbur edildiğini; Yunanlıların hedefsiz yürüyerek, sayıca üstünlüklerine güvenerek, sahip buldukları harp techizâtının korkunç miktarından gurur duyarak, nasıl körü körüne ilerlediklerini, vs. vakıalarla ispat eden bir kumandan gibi konuşuyordu. **Mustafa Kemal Paşa şöyle ilâve etti: "Askerlerden her biri vazifesini tam ve mükemmel olarak ifa etmiştir. Verilen emirler, kendiliğinden icra olundu. Genç zabıtların şecâati (kahramanlığı) göz kamaştırıcı idi; topçular harikalar yarattı. Sırası gelmişken söyleyeyim ki, düşmanın obüs toplarını muvaffakiyetle kullandığını fark eden bir batarya kumandanı ateşini bunların üzerine teksif etmişti. Muharebeden sonra bu topların üçte ikisinin hemen kâmilten (tam olarak) tahrip edilmiş olduğu görüldü. Düşmanın bu husustaki itirafı, kendisine şeref verir. Süvarilere gelince, aralıksız takip ettikleri düşmanı o kadar şiddetle hırpalıyorlardı ki, Yunanlılar, ancak takibe nihayet verilmesi emrinden sonra katliama ve yakıp yıkmaya işlerine girişebilmişlerdir. İşte evler o andan itibaren gaz dökülerek yakılmıştır."**

Bu orada adı anılmayacak şenâatlerin (kötülüklerin) silsilesi tekrar tekrar mevz-u bahis ediliyordu. **Büyük Devlet Reisi**, "Ama" dedi, "başka, yeni bir taarruz vuku bulacak olursa, Cenâb-ı Hakk'a imanım ve askerlerime itimâdım var. Onları yine, şimdiden hazırlanmış olan bir alan mucibince, tekrar yeneceğiz."

Turkish Studies

Saat birde, yemek salonunun bulunduğu zemin katına inildi. Burası tamamıyla Türk zevkine göre tanzim edilmişti. Sofra on iki kişilikti. Yemekler birbirinden güzeldi ve sofraya hizmetini gayet iyi yetiştirilmiş bir nefer ifa ediyordu. Yemek esnasında muhâvere umûmileşti. Harp içinde inşa olunan demiryollarından, millî sanayideki terakkiden bahsedildi. Yemekten sonra kahve içilmek üzere tekrar koyu sarı döşemeli salona çıkıldı. Bir müddet sonra

Devlet Reisi'ne veda edildi...”(s. 25-33)

“Beşinci Mektup / Ankara, 28 Nisan

...şimdiki halde **millî hareketin** tarihçesini yazmak imkânsız. Mücadele çetin, kanlı ve metânetli, nev'i cinsine mahsus bir şekilde devam ediyor. Hiçbir Avrupa milleti kahramanca büyüklükte, hiçbir yabancı istemeyen ve buna rağmen yaşamak için dövüşen bu ırka asla fâik (üstün) olmamıştır. Abluka dolayısıyla, her şeyden mahrum, akla gelmeyen mahrumiyetlere mâruz kalan bu ırk, buna rağmen mübarek vatan topraklarını müdafâdan farîğ (uzak) olmamaktadır. Hadd-ı zatında pek munis olan bu milletin gösterdiği bu muhteşem mukâvemet âdeti bir mucizedir. Münevver Avrupa'nın vaktiyle methetmekten hoşlandığı ziyâdar, sehâr (büyüleyici) ve hulyâlî şark! “Fakat eski zamanların kanları nerede?” diye sormanın tam sırası, çünkü eski şairler artık sustu; o zamanlar bezl edilen (dağıtılan, saçılan) muhabbete, o zamanlardan mütekâbil bağlılığına ait hatıralarından bir iz kalmaksızın bıkkınlık ve kesel (gevşeklik) geldi. Aradaki râbitalar bu kadar mı zayıftı? Tevekkeli “uçurum uçurumu çağırır” dememişler. Bu uzaklaşma ve bu bigânelik bu uçurumu, sonunda geçilmez bir hâle getirmek için daha fazla ve daima daha derin kazmıyor mu? Beşeriyet Umumî Harp'te kâfi derecede kana bulanmadı mı? Adalet, hukuk, sulh hakikaten boş kelimeler... Çünkü, ortada gayr-i kâbil-i inkâr bir vâkıa var; Anadolu harbi. Bir yandan, uzun müddetten beri ellerinden silâhlarını bırakmamış birlikler söküün edip gelirken **Ankara**'da, başka hiçbir yerde olmayan derecede tefekkür ediliyor, muhakemeye varılıyor, düşünülüyor, sonsuz tefekküre dalınıyor. Mondros Mütârekesi'nden beri yaratılan esere adını veren ve İstanbul'un müttefik kuvvetlerce işgalinden sonra o zamanki hükümetçe âdeti sürgün edildiği şu Anadolu'ya ruhunu nefsheden (yayan) insanın meslekî hayatını anlatmak, o bedbaht devrin nefesi kesilmiş Türkiye'sini anlamak üzere nazarları geriye doğru çevirmek ve o Türkiye ile bugün sulh içinde yaşamak için şan ve şerefle mücadele eden Türkiye arasında bir mukâyesede bulunmak demektir.

Bütün münakalâtan mahrum, esrara bürünmüş bir şekilde Anadolu'nun ortasında ikamet eden ve garph büyük devletlerin tenkitlerine, taarrûzlarına maruz kalan **Mustafa Kemal Paşa**, millî kurtuluş der-pîş eden azametli plânını tahakkuk ettirmek için, önüne geçilmez bir heyecanla çalışıyor. (...) Bütün hayatının mefkûresi, şu dört kelimedede toplanmıştır: "Mücadele ve ümit etmek, teşebbüse geçmek ve sebat etmek... Az konuşur, fakat konuştuğu zaman sözleri kısa ve kılıç gibi keskindir. Emretmeye alışmış olan sesinde karşı durulamaz bir eda vardır. Hiç kimseye açılmaz; elde ettiği bir muvaffâkiyet dolayısıyla tefahûr ettiği (övündüğü) asla görülmemiştir. Son derecede çalışkan olduğundan kendisine arz edilen bütün evrak ve vesâiki bizzat ve kemâl-i itina ile tetkik eder.

Her şeyle alâkadar olduğundan, Şar'a ait meseleleri bildiğinden ve Garb'a ait meseleler hakkında da umumî bir görüşe sahip olduğundan, mütalâalarının doğruluğu ile kendisine takarrüp edenleri (yaklaşanları) hayrete düşürür.,

Mustafa Kemal Paşa, memleketinin sisli ufuklarını tasarrut ettiği (gözetlediği) gibi beşeriyeti de devamlı olarak müşâhade eder. Güneş de artık ne zaman doğacak? Hepimiz için pek aziz olan Anadolu'nun muhteşem güzelliğini nûra gark edecek?

Büyük Devlet Reisi, Ankara'da, Anadolu halkının, gökyüzündeki daimî sisten bazen sızan ziyâ huzmelerinden fazlaca mahrum kalmaması için çalışmakta... **Mustafa Kemal Paşa**, tamamen askerî bir tahsil görmüş ve yüksek tahsilini de İstanbul'daki Harbiye Mektebi'nde tamamlamıştır. Büyük bir zekâyâ sahip olduğundan, daha genç yaşta iken mâzinin tecrübelerinden istifade etmeyi bilmiş ve kendisine çizmiş olduğu hatt-ı hareketten asla ayrılmamıştır. Geçici sukût-u hayal ve

Turkish Studies

merâretler (tatsızlıklar) benliğinde iz bırakmakla beraber ruhuna selâbet (sağlamlık) vermiş ve şahsiyetini inkişaf ettirmiştir.

Böylece, tabiat-i beşeriyenin bir teşrihçisi ve acıklı devirde cereyan eden tasavvur harici entrikaların bigâne bir seyircisi oldu. Boğulan milletin istimdât haykırışlarını kılı kıpırdamaksızın dinlemesini bildi ve iktidârın dizginlerini elinde tutan ve milletin müstebit ve kurûn-i vusta (ortaçağ) bir idare usulünden kurtarmak istemeyen bir hükümdârın mutlâkıyet idaresinin ne neticeler vereceğini gördü. Her şey, zamanı gelince, vâki olduğundan devrinin en kudretli hükümdârı olan Abdülhamid Hân'ın gayr-i kâbil-i içtinâb (uzaklaşması imkansız) mukadder sukûtunu (kaçınılmaz düşüşünü) müşâhede etti. Bu hayret verici hadise onu düşündürdü ve o, bundan iki netice çıkardı.

Birincisi: Bir hükümdârın önünde herkesin secde ettiği şöhretli bir halife de olsa, memleketini ayaklandıran millî heyecana zamanla dayanamayacağı ve sonunda kendisine karşı gösterilen hoşnutsuzluğa dayanamazdı. İkincisi: iyi idare edilen ve akıllıca hazırlanmış olan bir ihtilâl, kan dökülmeden tahakkuk ettirilebilirdi. Büyük Devlet Reisi düşündü; bunlar derin birer dersti. O halde yalnız iyice tanıdığı nâdir kimselere itimat etmeliydi. Böylece, her zaman olduğundan daha çok içine kapandı. Mustafa Kemal Paşa, Trablus'ta yiğitçe dövüştü. Çöl kendisine mukavemet kudretini izhar etmek fırsatını verdi.

Paşa, orada ağır mahrûmiyetlere katlandı ve her nev'i zarûret ve fedakârlıklara boyun eğmeyi öğrendi. Buna rağmen askerlik mesleğinde ağır terfi ediyordu. Daha talihli olan başka arkadaşları şan ve şöhrete gark olarak bu çekingen zâbiti gölgeliyorlardı. Umûmî Harp'te birçok cephede bulundu ise de kendisinden hiç söz edilmedi. Nihayet Çanakkale'de vazifelendirildi. İşte o zaman Liman Von Sanders, tehlikeye düşen vaziyeti kurtarmak üzere birçok kumandan arasından kendisini seçti.

Müdâfaa, kahramanca, fevka'l beşer oldu ise de cehennemî bombardımanlardan yıpranmış, yorgun ve bitkin düşmüş asker artık mukâvemetini iyice kaybetmişti. Karadan, denizden, her yerden aralıksız gelen tehlike, cesur müdâfileri şaşırtaştı.

Söylendiğine göre, muhârebe mucizevî bir şekilde kazanılmış. **Mustafa Kemal Paşa**, her taraftan yağın kurşun yağmuru altında birliklerine şöyle hitap etmiş: "Askerler, görüyorum ki artık düşmanın nefesi kesilmiştir. Daha şimdiden toparlanıp çekilmeye hazırlanıyor. O çekilmeden önce üstüne atınız ve bu mübârek topraklarda yatan asil arkadaşlarınızın intikâmını alınız." Bunun üzerine, bir avuç kahramanın başına geçerek düşmana öyle bir şiddetle şahlanmış ki, diğer birlikler de kendisine ihtihâk ederek muhârebenin lehe dönmesini temin etmişler. Böylece eldeki birkaç ağır top gelip de ateş açınca kadar düşman bombardımanına öylesine mukâvemet etmişler ki, bundan biraz sonra düşman Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etmek mecburiyetinde kalmış. Ancak, göstermiş olduğu bu şecâate (kahramanlığa) ve muhârebenin kazanılmış olmasına rağmen bu unutulmaz zaferin meyvelerinden başkaları istifade etmişler, kendisi ise düşmek üzere olan başka bir cepheye gönderilmiş ve hâdiselerin yarattığı zarûret karşısında, derin bir merâret (acı) içinde oradan çekilmek mecburiyetinde kalmış. Hâlbuki, o esnada Gazze'de bulunan Refet Paşa ile mutabık kalarak, müteaddit defa takviye kuvveti istemiş ise de bu taleplerine cevap verilmemiştir. Çünkü bahtsız ve gereksiz bir harbe atılmış olan Türkiye'nin hemen bütün birlikleri kendi topraklarının dışında bulunuyordu. Galiçya, İtalya, Kafkasya gibi öteye beriye dağıtılmış olan Türk birlikleri memleket müdâfâsını teminden uzak ve yetersizdi. En yiğit askerlerin, her türlü muâvenetten uzak, karlar içinde kaybolup gittikleri acıklı felâketler, birbiri ardınca tev3ali etti (sürdü). Sarıkamış, bu millî felâketlerden biri olarak, insanların hâfızasında ebediyen kalacaktır. İşte böylece, şahsî bir harekât plânı olan ve o zamanın zimamdârlarının (yöneticilerinin) görüşlerini paylaşmayan Mustafa Kemal Paşa'yı büyük bir nevmîdiye (umutsuzluğa) düşüren şekilde kuvvetler temerküz ettirilemedi (toplattırılmadı).

Felâketin büyüğü şu idi ki; mütareke sırasında İstanbul'da bulunduğundan, Boğaz'ların müdâfâsı sırasında kurtarmış olduğu İslâmiyetin payitahtının her türlü musibete maruz kaldığını

Turkish Studies

görmüştü. Hilâfetin makarrı (merkezi) ilk defa işgal edilmişti. İstanbul o güne kadar yabancı boyunduruğu altına girmemişti. Bütün İslâm âlemine yönelen bu affedilmez hakaret karşısında o, şahlandı; duyduğu nefret sonsuzdu.

İstanbul'un, İslâm âleminin mümessili olması dolayısıyla Türkiye kalbinden vurulmak istenilmişti... Harbi başlatan Berlin'de salıp (Haç) daha az ıstırap ve tazyike mâruz kaldığına göre maksat, hilâlin parlaklığına halel vermektir. Kıymetli bir kumandan, Çanakkale'nin hayranlık yaratan müdâfî olan ve harbin bütün imtidâdınca (süresince) çarpışan **Mustafa Kemal Paşa** şüpheli addedilmekle beraber kendisini nefy (sürgün) veya tevkif etmek cesareti gösterilemedi. Çünkü bu mert asker hiçbir partiye mensup olmadığı gibi vazifesini ifâdan başka gayesi yoktu. İşte bunun içindir ki tehlikeli addedildi ve Ordu Müfettişi olarak Anadolu'ya gönderildi. Onun da istediği esasen bu idi. Harekete geçmesinin saati artık çalmıştı. Çünkü, milletini kurtarmak için muhtaç bulunduğu kuvveti, hissetmekte olduğu derin ıstıraptan alıyordu...

İşte o, şimdi burada, bu küçük şehir evindeki basit görünüşlü çalışma odasında oturmakta. Deri kaplı eşyadan hep aynı mahallî zevk görülmekte; zira şu masa, şu koltuk ve sandalyeler hep Ankaralı işçilerin eseri. Duvarlarda Asya'nın bütün muntıkalarının haritaları ile bütün Müslüman ırkların muhteşem silâhları asılı; menevişi tabancalar, zengin kakmalı kılıçlar, insanı hayran bırakan kemerler, nadir nefasette kabızalı Türk hançerleri, Kafkaslı, Güneydoğulu ve Karadenizlilerden gelen hediyeler, arma şeklinde demetlenmiş muhtelif eşyadan müteşekkil harp ganimetleri... Yazı masasının üstünde, duvarın sol köşesinde mümtaz bir mevkide ziya saçan iki silâh. Gayet güzel işlenmiş bir hançer ve altın kakmalı bir revolver. Bu iki silâh mukaddes dava ve aziz vatana ifâ ettiği hizmetler dolayısıyla minnettâr olan ordunun başkumandanına şükran ifadesi olarak takdim ettiği iki hediye. Genç kahramanın pek meşru olan ümit, hulya ve emellerinin titreştiği, pek şahsî zevkle tanzim edilmiş bu odaya, her tarafını ihâta eden daireye îmadâr bir nazar atfettikten sonra şimdi bir defa daha ona dikkatle bakıyor ve "Yapacaklarımızı bütün dünya görecektir; silâh kuvvetiyle yaratılan bir millet haklarından ferâgat edebilir ve yabancı silâhlarla ölmeye karar verebilir mi?" dediğini duyar gibi oluyorum. Muhakkak ki, ondan bahsedildiğini yine duyacağız. Çünkü, ilkbaharın sihrinin sabah havasında titreştiği ve çalışma odasını parlayan bir ışık ile doldurduğu şu sırada Büyük Devlet Reisinin bakışları birden çaktı ve yıldırım gibi olan ziyâsı, duvarları delerek mekânın derinliklerinde keskin bir kılıç çeliği gibi parladı." (s. 35-43)

"Altıncı Mektup / Ankara, 1 Mayıs

Ankara, bir tepenin üzerine kurulmuştur. Arzânî (enine) olarak inşâ edilmiş olan şehir, berrak bir derenin suladığı yeşil bir vadiye hâkimdir. Türk tarz-ı mimarisinde inşâ edilmiş, mevsimlerin şiddetiyle eskimiş küçük evler, dar sokakların giriftliği içinde misafirperver ve aynı zamanda garip bir manzara arz etmekte... Şurada burada, eski "Ankara" şehrinin bekâyası (kalıntısı) görünmekte; başka bir devrin harâbeleri olan yıkılmış kemerleri, devrilmeye yüz tutan sütunlarıyla **Ankara**, geçmiş zamanların damgasını taşımakta. Bütün şehri baştan başa katederek ikiye taksim eden ana cadde, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne, vekâletlere ve devlet idaresine ait diğer binalara götüren başlıca yol... Caddenin iki tarafını, memleket malları ile dolu her nevi mağaza ve dükkân ihâta etmekte. Anadolu sanatkarlarının meydana getirilen türlü eşyadan, kıymetli kürklere ve pahalı derilerle Kayseri veya Burdur'dan gelen ahenkli renklerle bezenmiş halılarına kadar, her cins metain bulunduğu meşhur pazar da bu cadededir. Meclis binasının karşısında, harp dolayısıyla bakımsız kalmasına rağmen, eski dinlendirici güzelliğini muhafaza eden Belediye Parkı bulunmaktadır. Burası herkes için bir buluşma yeridir. Çünkü, çiçeklerle bezenmiş olan bu müsellesin (üçgen) ortasında, etrafı, zarif küçük köşkerle çevrili, hem lokanta hem de kahve olan bir bina bulunmaktadır. Alkollü içkiler, bütün Anadolu'da kesin olarak yasaklanmış olduğundan burada, yalnız soğuk meşrubat ile yaz-kış hazır olan nefis çaydan başka bir şey içilmez. Alkollü içki yasağı çok sert tatbik olunmaktadır. Bunlardan başka kapıları yolculara açık büyük hanlar, sayılamayacak kadar çok lokantalar ve şehir haricinde, hemşirelik

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

vazifesini yüksek tabakaya mensup hanımların gördüğü, şayân-ı takdir bir şekilde teşkilâtlandırılmış hastaneler vardır.

Evvelce, şehir herkesi alabilecek kadar geniş imiş. Fakat Ankara'nın bütün bir mahallesinin korkunç bir yangın neticesi mahvolması ve bilhassa bu şehrin hükümet merkezi ittihâz edilmesi, tasavvuru muhâl bir mesken buhranı husûle gelmiştir. Sıkışıklık görülmemiş bir dereceyi bulmuştur. Hatta mümtaz seyâyâhlar bile oturulabilir bir oda bulabilmekte büyük müşkülât çekmektedir. Şehirde yüksek mevki sahibi şahsiyetlerin, zâbitlerin, tâcirlerin, köylülerin meydana getirdiği mütemâdi bir hareket var. Bunlardan her biri kendi işi ile meşgul. Vekiller Heyetine ve Millet Meclisi'ne tevdi edilmiş bulunan hükümet ve devlet işleri ile alâkalı görünmemekte. Yerli halktan başka, fazladan şehre yerleşmiş bulunan nüfus dolayısıyla Ankara, Anadolu'nun herhangi şehrinden daha pahalı. Esasen, şehirde her şey mevcut. Hattaâşehir elektrikle tenvir edilmekte (aydınlatılmakta) olup yarı resmî iki gazete "Hâkimiyet-i Milliye" ve "Yeni Gün" gazetelerinin basıldığı iki büyük matbaa da var. Şehrin yanmış olan mahallesinde, birbirine mütenâzir (bakan) sokaklar ile yeknesak bahçelerle çevrili mütecânis evleri ile tamamıyla yeni bir inşaat nizamı derpiş eden ve daha şimdiden çizilmiş olan plânda müşahâde etmek mümkün. Halkın hemen kâffesi (hepsi) Müslüman. **Ankara**'da pek az azınlık var. Şehirde mükemmel bir âsâyîş hâkim; inzibat çok sıkı, bütün gece her yerde gezdirilen devriyelerin ayak sesleri duyulmakta. Polis haberdar olmaksızın, hatta tebdil-i kıyafetle dahi olsa, hiçbir yabancıunun şehre girmesi veya şehirden çıkması imkânsız. Cemiyetin her sınıfına mensup halkın mütemâdiyen çalışmakta olmasına rağmen, şehrin bazı kahvelerinde, evvelce olduğu gibi sükûn içinde çok renkli nargilelerini içerek derin bir haz içinde hulyaya dalan vatandaşlar görmek kabil...

Ankara'da birçok ehemmiyetli mektep var. Ancak Harbiye Mektebi, bu son harp başladıktan sonra, imzalanan mütârekenâmeyi müteâkip, ordu ve donanma zâbit namzetlerinin evlerinden ve İstanbul'dan kaçarak kitle halinde kendi imkânlarına göre kimisi yaya, kimisi araba ile Ankara'ya gelmeleri ve sevinçle karşılanmaları üzerine kurulmuştur. Bunun üzerine teşkil olunan mektepte, çok kıymetli zâbitler bu güzide ve parlak vatan kahramanlarının tâlim ve terbiyelerini deruhte ettiler. Bu ateşli gençliğin, millî ruhun titreştiği bu ocağa doğru koşması, sükût ile geçiştirilemeyecek kadar büyük bir mümeyyiz vasıftır. Civardaki tepelerin üzerine şayân-ı hayret bir intizâmı kuruluş olan çadırlar, askerleri barındırıyor. Her yerde hıfzı's-sihhaya riayet hususunda ciddî bir ihtimâm görülmekte. Vadinin sağında solunda köy evleriyle sevinli ve sakin vadi bahçelerle çevrili zarif yazlık köşkler var. Serinlik teneffüsü ve meyve ağaçlarının gölgesi altında istirahat etmek için buralara gidilir. Ovada, yeni bir şehrin planı ile kusursuz ve mütenâzir geniş hıyabanların, asrî mahallelerin, askerî mühendis zâbitlerce çizilen izleri görülüyor; Ankara-Sivas demiryolu hattı, yine onların fennî malûmatı ile harbin sonuna kadar bu işte çalıştırılan askerlerin eseridir. Bu hat, henüz ikmâl edilmemiştir.

.....

Bu, merhametsiz, amansız, şiddetli bir **mücâdele**dir. Kışın şiddetli soğuşunda, yazın boğucu sıcağında vazifelerini kahramanca ifa edenlere, kışın korkunç soğuşundan, yazın merhametsiz sıcağından ıstırap çekenlere uzanan bir el yok..

.....

Zaman dardır, harekete geçmek ve durmadan çalışmak lazımdır. Çünkü; sulh eserinin millileri, bütün Müslüman Şark'ın istikbalini burada yaratmaktadırlar." (s.45-51)"

Prenses Kadriye Hüseyin, Ankara'dan ayrılış duygularını da şu şekilde ifade etmektedir: "...**Mukaddes Ankara**'dan eseyle ayrılıyorum. Hakikatte mücbir bir sebeple sevmeye başladığım ve millî elemeleri paylaşarak ıstırap çektiğim bu şehirden ayrılıyorum! Burada görmüş olduğum hüsn-ü kabûl, hâfızamdan olduğu kadar kalbimden de silinmeyecek. Buraya ne zaman döneceğim?"

Turkish Studies

Ve döndüğümde bu sevimli, müstahkem şehri nasıl bulacağım? Burada pek çok dost, cesaret ve feragâten şan almış, samimi ve asil sîmalar bırakıyorum. Müdafaa ettiğimiz davanın haklı olması dolayısıyla ve Cenâb-ı Hakk'ın inâyetiyle, neticenin lehimize olacağına derin imânım bulunmakla beraber, onları bu müşkil âkibetlerine terk etmek bana acı geliyor.” (s.91)

Kadriye Hüseyin, Ankara'dan sonra Garp cephesini ziyaretinde kumandan İsmet Paşa ile tanışması ve görüşmelerini aktarmakta (s. 94-96) ve Paşa'nın yanında bulunan Ref'et Paşa, Yusuf İzzet Paşa gibi diğer komutanlardan da söz etmektedir. Ankara'dan trenle ayrıldıktan sonra Eskişehir, Alayund, Afyon, Burdur, Isparta ve Antalya'daki duygu ve izlenimlerini de aktaran Kadriye Hüseyin, gemi seyahatiyle buradan ayrılarak Rodos üzerinden İtalya'ya gitmek üzere yola koyulur. Mukaddes Ankara'dan Mektuplar'ın son satırları; dünyanın en haklı var olma mücadelesinin daha başında gerçekleşecek zaferi hissedip, büyük kurtuluşu öngören heyecanları taşıırken, söylemin sonunda bunları içtenlikle dile getiren dilek ve temennilerle yüklüdür:

“....

Türkiye sonuna kadar mütearrızı geri püskürtecek, tek bir insan kalıncaya kadar çarpışacaktır. Bu sel baskını durdurmak mümkün olmayınca, her biri düşmanın daha fazla ilerlemesini önleyecek bir bend olacak olan müdafaa hatları teşkil edecektir. Her türlü münâkaleden, her vasıttan mahrum olan Türklerin zamanla ve yıllarca sürecek olan mücâdeleden sonra, Asya'nun içine doğru çekilmeleri mümkündür.

İslâmiyetin bu kahramanları, gidecekleri her yerde hüsn-ü kabul görecekler, o zaman bunlar uzun bir uykudan sonra uyanmaya başlayan ve bakışlarını daha şimdiden ecnebi boyunduruğuna baş eğmeyen yegâne Müslüman toprağı olan müstakil Türkiye'ye çeviren bütün İslam devletlerinin faâl merkezi ve fikrî nüvesini teşkil edeceklerdir. Böyle bir millet mağlup edilemeyeceği gibi on asırlık manevi nüfuzu da tarihten silinemez.

Sakarya Muhârebesi'nin zaferle neticeleneneğinden asla şüphe etmedim. İngilizlerin Irak seferi kuvvetinin 900.090 kişi olmasına mukabil, Türk kuvvetlerinin pek az olduğunu düşündükçe, bütün cephelelerdeki vaziyete harikulâde bir şekilde ve aynı cesaretle intibâk etmelerine hayran olmamak elimden gelmiyor. “Şimdi asıl yapılacak iş, sadece mevcûdiyetimizi idâme ettirmek değil, düşmanı durdurmak ve yakında yeniden taarrûza, bütün kuvvetleri tevhid ederek umûmi taarruza geçecek vaziyette olmaktır.

Büyük Devlet Reisi'nin geniş müstâkbel planının tahakkûku için derpiş ettiği kusursuz nazariyesi işte budur. Muvaffâkiyet şartları: ‘Kuvvetlerin tertip ve tanzîmindeki mahâret ve icradaki sebat!’ Cenâb-ı Hak büyük, Türk Milleti ise son derece dindardır ve kumandanlarına karşı sarsılmaz bir imanı vardır. Anadolu askeri emsâlsizdir. İşin iyi tarafı, şimdi harîmine saldıran bir düşmana karşı mücâdele etmesidir. O halde yegâne nihâi zafer olan silahla zaferi temin etmek için ne lâzım?... ‘Harekâtı sevk ve idare edenlerde feyizli bir muhayyele veya geniş tasavvurlar...’

Mücâdele eden askerin kıymeti büyüktür. “Her şeye rağmen mevzîlerini sıkıca muhâfaza etmeleri ve her şeye göğüs germeleri için lüzümlü manevi kuvveti vatanlarından alıyorlar.” (s.123-125)

1921’lerde, Londra Konferansı’ndan gemi ile dönen heyete İtalya’dan bir gazeteci sıfatıyla katılıp, Mustafa Kemal Paşa gibi Samsun üzerinden Anadolu’ya gelerek Milli Mücadele Ankara’sının atmosferi içinde ‘Büyük Devlet Reisi Mustafa Kemal Paşa ile görüşen Türk soylu Mısır prensesi Kadriye Hüseyin, gözlem ve izlenimlerini mektup, günlük ve notlar biçiminde düzenleyerek eserini ortaya koymuştur. Dördüncü, beşinci ve altıncı mektuplar ile notlarından aktardığımız pasajlarda mekân, şahsiyet ve psikoloji etkileşiminin ördüğü anlatımlarla ilerleyen Mukaddes Ankara’dan Mektuplar, onun “kavm-i necîbim” diyerek yücelttiği Türk-Osmanlı şuurunun derin izlerini taşımaktadır. Kadriye Hüseyin’in sözcüklerle çizdiği bu tablo, Milli Mücadele’yi resmedecek nice ilhamlara açıktır.

Turkish Studies

Gözlem gücü, dikkat ve duyarlılığı, mekân, kişi, obje ve karakter ayrıntılarını benzetme sanatıyla ifadedeki yoğunluğu bu bakışın ortaya koyduğu eseri son derece kıymetli kılmaktadır.

Bu genel çerçeve içinde Vittoria Pisani, İzmir'in işgali ve yağmalanmasını tablolarına aktarması, yazar Prenses Kadriye Hüseyin'in bunları eserine koyması iradesini hazırlamıştır.

İzmirli İtalyan Ressam Vittorio Pisani (1899-1974)

13 Ekim 1899 da Korfu adasında doğdu. İtalyan hükümeti tarafından finanse edilen İzmir Güzel Sanatlar Okulu Müdürlüğü'ne ressam olan babasının tayin edilmesi nedeniyle 1906 yılında 7 yaşındayken İzmir'e geldi. Bu okulda eğitim İtalyanca ve Fransızca yapılıyordu. Kendisi de sanatçı olan annesiyle İzmir'de deniz kıyısında yaptığı gezintiler ilk eserlerinden olan deniz ve gemiler konusunu çizmesinde etken oldu. Yelken yarışlarına katılıyordu. 17 yaşında iken bir incir tüccarının etiketini çizdi. 15 Mayıs 1919 da, İzmir'in ve Ege'nin işgali sırasında Yunan ordularının halka yaptığı zulümleri gördü. Annesi Melpomene, Yunanlı olmasına rağmen evleri Yunan işgal güçleri tarafından talan edildi, yakıldı Aile her şeyini bırakarak üzerindeki elbiselerle bir İtalyan gemisine binerek kaçtı. Pisani ailesi Roma'ya geldi. Vittorio, Güzel Sanatlar Akademisine yazıldı. 15 Mayıs 1919 sonrasında Yunanlıların izlediği Türkleri imha siyaseti İzmir'den tüm Batı Anadolu'ya genişledi. Yunan işgali her yerde insanlık dışı olaylara neden oldu. İnsanlarımız öldürüldü. Yerleşim yerleri soyuldu, yakılıp yıkıldı. Yunan idaresine geçen Türk topraklarında göç başladı. Yunan zulümü Avrupa basınına yansdı. Venizelos işgal bölgelerinde zulüm yapılmadığını ileri sürdü. 21 Temmuz 1919 Paris Barış Konferansı Yüksek Konseyi'nde Beynelminel Tahkik heyeti kurularak durumun yerinde incelenmesi kararını aldı. Heyet yaptığı araştırmaların sonucunda Yunanlıların Türklere zulüm yaptığını doğrulayan bir rapor yayınladıysa da bu raporun Avrupa basınında yer alması engellendi, bu rapora rağmen Paris Barış Konferansı Yunan işgalinin devamına karar verdi. Tahkik komisyonunun raporunu ve Milli Mücadelemizi tanıtmak, Yunan işgalinin vardığı insanlık dışı seviyeyi Avrupa ülkelerine anlatmak için Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in 1921 de Roma'da Fransızca olarak yayımladığı *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar* eserinde (lettres d'angora la Sainte) Vittorio Pisani'nin resimleri haklılığımızın kanıtı olarak yer aldı. Anadolu'daki Yunanlı Ehl-i Salip seferini gören ressam Pisani'nin harp albümünden bazı suluboya resimler -*Bu cümle Beyne'l müttefikin tahkikat heyetinin raporundan iktibas edilmiştir- 'İşgal temeddün ettirici (medeniyet getirme) bir gayenin icrasından uzaklaşarak derhal bir fetih ve Ehl-i Salip (Haçlı) seferi manzarası iktibas etmiştir.*' açıklamasıyla resimleri tanıtılıyordu. Onun eserleri savaş ortamında haklılığımızın sanat belgesi olarak önemli bir görevi yerine getirdi. 1924 den itibaren Roma'nın la Tribuna Illustrata di Roma gazetesinde ön sayfa resimleri yapma görevini 1963'e kadar sürdürdü. Sanat hayatı boyunca 5000 olayı resimlendirdi. 27 Nisan 1974'de Venedik'in kuzeyinde yer alan 'Belluno'da vefat etti. İtalya jandarmasının tarihinde öne çıkan olayları çizdiği eserleri İtalya'nın tüm kışlalarını süslemekte ve Museo Storico dell'Arma dei Cara Binieri müzesinde bulunmaktadır.¹⁷

¹⁷ Vittorio PİSANİ İzmir'e yedi yaşında geldi. İzmir'in Yunan işgali faciasını yaşadığı 1919 da 13 yıldır İzmir'de ve 20 yaşındaydı. Türkçe öğrenmiş ve Türklerden de dost edinmişti. Kendisi ve ailesi Yunan askerlerinin yaptığı zulümlere karşı çıkmış olmalıydılar ki annesi Yunanlı olmasına rağmen onların da evleri talan edildi. Sahip olduğu ve duyduğu insanlık dışı olaylar hafızasında silinmeyen izler bıraktı. Yunan işgali faciasının, İstiklal harbimizin sanat belgesi bu koleksiyonu oluşturdu. Bu sebeple ona biz DELİKANLI PİSANİ adını veriyoruz. Yazdığı bir mektubunda 'İzmir'de annem, babam ve kardeşlerimle 15 yıl yaşadıkten sonra İzmir'in Yunanlılar tarafından işgaline tanık oldum ve Türkiye'den ayrılp İtalya'ya gitmek zorunda kaldım' demektedir. İzmir'in Yunan işgaline uğradığı 15 Mayıs 1919 günü Konak Meydanı'nı temsil eden tablosu ve düşmanın Türk halkına yaptığı zulümleri temsil eden resimleri sanat belgesi olma özelliğiyle fevkalade önemlidir ve bu eserler İstanbul (Şişli) Büyükşehir Belediyesi Atatürk Müzesi'ndedir. Vittorio Pisani'nin yeğeni İzmir'de, oğlu Roberto İtalya'da yaşamaktadır. İtalyan ressam Pisani katliama tanık olmuştu 1899'da doğan Vittorio Pisani, 1906 yılında geldiği İzmir'de 13 yıl kaldı. İzmir'in işgali sırasında Yunan ordularının halka yaptığı

Turkish Studies

SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

İHSANOĞLU, Ekmeleddin (2006). *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları* (Mehmet Ali Paşa'dan Günümüze Basılı Türk Kültürü Bibliyografyası ve Bir Değerlendirme), İstanbul, IRCICA Yay.

Kadriye Hüseyin, (1327). *Mehâsin-i Hayat*, Mısır'da Osmanlı Matbaasında tab' edilmiştir.

Kadriye Hüseyin, (1330). *Temevvücât-ı Efkâr* Maarif Matbaası, Mısır

Nelerim, Mühim bir Gece, (Tercüme Piyes) Mısır'da Osmanlı Matbaasında tab' edilmiştir. (Tarihsiz; Önsöz' de Mısır, sene 1909 kaydı var.)

Kadriye Hüseyin, (1331). *Muhadderât-ı İslam I.cüz, Maarif Matbaası, Mısır*

Kadriye Hüseyin, *Mukaddes Ankara'dan Mektuplar* (1987). (Çev.: Cemile Necmeddin Sahir Silan), Ankara, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları, Tercüme Eserler Dizisi: 58

Kadriye Hüseyin, (Prenses) (1920). *Ombres royales Caire* Imprimerie de l'Institut Français d'Archéologie Orientale VIII+57 s. 8

Kadria Hussein (1921). *Lettres D'Angora La Sainte*, Avril-Juin, TBMM Kütüphanesi (NU: 76002145)

ÖÇAL, Celal (Eczacı) (2007), *Kurtuluş Savaşımıza Sanatıyla Katkıda Bulunan İtalyan Ressam VITTORIO PISANI*, İzmir, Koza Kültür Yay. No: 1

Öztuna, Yılmaz (2005), *Devletler ve Hanedanlar*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara , C: II, s.

Öztuna, Yılmaz (1996), *Saadettin Arel*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Tepekaya, Muzaffer-Kaplan, Leyla (2003), "Hilal-i Ahmer Hanımlar Merkezi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (1877-1923)", Selçuk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S: 10, s. 147-202

Hayat Mecmuası; (1973). "Prenses Kadriye Hüseyin'in Milli Mücadele Ankara'sından Mektupları"

"Ankara'da Spor Bayramı Kutlamalarında Milli Heyecan"7 Haziran, S. 24 Yıl 18 Sıra No. 870;

"Mustafa Kemal Paşa Az Ama Kesin Konuşuyor" 17 Mayıs Sayı 21 Yıl:18 Sıra No. 867,

"Mustafa Kemal Şairleşmişti..." 21 Haziran, S: 26, Yıl 18 Sıra No. 872,31 Mayıs, S: 23 Yıl 18 Sıra No. 869;

<http://www.ataturk.net/mmuc/londra.html>

<http://www.dallog.com/tdsa/abbashilmi.htm>

http://www.iyimm.com.tr/prensens_kadriye_huseyin.html

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=51502>

<http://www.geocities.com/hazemsakr/royal/huseyinkamil.html>

<http://kevkebi.wordpress.com/2007/07/06/mihrab-dergisi-ve-dergide-islam-dusuncesi-uzerine/>

mezalimi gördü. Annesi Yunan asıllı olmasına rağmen evleri talan edildi. Pisani, Mısırlı Prenses Kadriye Hüseyin'in ricası üzerine yaşadıklarını tablolara döktü. 15 Mayıs 1919 günü Patris vapurundan inen Yunan askerlerinin gerçekleştirdiği faciayı anlattığı tablosunda olayın gerçekleştiği yer olan Kordon'a, 88 yıl sonra eserleriyle dönen Vittorio Pisani, İzmir'in kurtuluşunun 85'inci yıl coşkısına bu anlamda iştirak de etmiştir. (Öçal 2007, 4-15)

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

<http://arsiv.sabah.com.tr/2004/04/18/cp/yaz1083-20-128-20040307-102.html>.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012